

Journal iranian political sociology

Vol. 5, No.11, Bahman2023

<https://doi.org/10.30510/psi.2022.290639.1819>

Abstract

Different plans and models have been proposed by thinkers. For example, in the plan presented by Islamic thinkers in the interest-free bank of Iran, deposits are divided into three categories, two of which (current and savings) have the nature of a loan and interest on them. It is not paid and only in fixed deposits, the bank is represented by the depositor who uses the amount of the deposit in one of the Islamic contracts and after deducting the proxy fee, pays the share of the depositor interest to him. This plan faces shortcomings that can be compensated based on the capacities of Islamic contracts by designing new deposits such as savings and investment deposits with definite interest and investment deposits with variable interest. Each of the designed deposits and other banking resources has characteristics that some have limitations and some do not have limitations.

شیوه های اسلامی دریافت سپرده و اعطای تسهیلات بدون ربا از دیدگاه امامیه و حقوق موضوعهبتول مغفوری فرسنگی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۸

نسرین کریمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۲۴

عصمت السادات طباطبایی^۳**چکیده**

طرحها و الگوهای متفاوتی از طرف اندیشمندان مطرح شده است برای نمونه در طرحی که اندیشمندان اسلامی در بانک بدون ربا ایران ارائه کرده اند سپرده ها به سه دسته تقسیم می شوند که دو دسته (جاری و پس انداز) ماهیت قرض دارند و بهره ای در مقابل آنها پرداخت نمی شود و تنها در سپرده های ثابت، بانک از جانب سپرده گذار وکیل می شود که مبلغ سپرده را در یکی از عقود اسلامی به کار برد و پس از کسر حق الوکاله سهم سود سپرده گذار را به او پرداخت نماید. این طرح با کاستی هایی مواجه است که می توان بر اساس ظرفیت های عقود اسلامی با طراحی سپرده های جدیدی چون سپرده پس انداز و سرمایه گذاری با سود قطعی و سپرده سرمایه گذاری با سود متغیر این کاستی ها را جبران کرد البته عقود شرعی که برای استفاده از سپرده ها و دیگر منابع بانکی طراحی شده هرکدام دارای خصوصیتی است که برخی دارای محدودیت است و برخی محدودیت ندارند.

کلید واژه ها: بانکداری بدون ربا، ربا، قراردادهای تسهیلاتی، حقوق موضوعه.

^۱ دانشجوی دکتری رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی آزاد قم b.maghfoori@gmail.com

^۲ استادیار دانشکده فقه و مبانی حقوق اسلام، دانشگاه آزاد قم. ایران، nasrin.karimi@yahoo.com

^۳ استادیار دانشکده فقه و مبانی حقوق اسلام، دانشگاه آزاد قم. ایران: استاد مشاور Esmat.tabatabaee@gmail.com

تشریع احکام در فقه اسلامی بر اساس فطرت انسانی - که نیازمند احکام ثابت و استوار است - می باشد و در برخورد با موضوعات متغیر امروزی دارای انعطاف و جامعیت است. یکی از این موضوعات متغیر، نهاد انتفاعی بانک می باشد که در تعلق به احکام شرعی در زمره مسائل مستحدثه قرار دارد و از دید فقهی در دو نوع ربوی و اسلامی تمایز می یابد.

مؤسسه پولی، مالی و اعتباری بانک در نظام مالی متداول دنیا با حاکمیت اندیشه لیبرالیسم، واسطه پول گشته و به طور معمول با عقد عهده «قرض با بهره»، وجوه صاحبان سرمایه را جمع آوری کرده و آن را با همین رابطه حقوقی در اختیار متقاضیان وام جهت سرمایه گذاری و مصرف قرار داده است اما در نظام مالی اسلام، حاکمیت اصول شرعی به ویژه تحریم تصرفات مالی فاسد و نامشروع؛ مانند: معامله ربوی سبب گردیده تا در تأمین منابع بانکی و مدیریت بر آن (وساطت مالی) از عقد عهده قرض صرفاً در وام قرض الحسنه - آن هم بدون بهره ولی با کارمزد متعارف بانکی - و از عقد اذنی وکالت در بیع و شرکت استفاده شود تا به این ترتیب تسهیلات انتفاعی دارای توجیه مالی (سود و بازده واقعی) گردد.

حال سؤال این است که اگر در متن قانون مزبور نقص شرعی وجود ندارد پس چرا دید عرف نسبت به فرآیند بانکی ایران در برخی موارد آمیخته با شبهه است و چرا این دید منفی باید در اذهان عمومی شکل بگیرد که فرآیند فعلی بانک به ویژه در تسهیلات بانکی با ایراداتی از جمله تضمین اصل و فرع سرمایه به شکلی دیگر چون معامله صوری مواجه است؟ آیا می توان گفت: موضوعیت اوراق تجاری فاقد ارزش مالی در انعقاد معامله بانکی باعث می شود تا تسهیلات بانکی عملاً با تغییر در موضوع مواجه شود و چالش صوری و شبهه ربائی را در اجرای قراردادهای بانکی تجربه نماید بسان آن چه که در تنزیل اوراق تجاری مجاملی و یا در بیع اقساطی صوری امکان طرح آن وجود دارد و یا اینکه آن چه اعتبار شرعی و قانونی معاملات بانکی را تحت تأثیر خود قرار می دهد.

پیشینه تحقیق

در حوزه پژوهشی، محمد جواد محقق در عنوان تحقیق «درآمدی بر تدوین شاخص ربا در بانکداری اسلامی» به ارزیابی نمونه حیل فرار از ربا که در برخی عقود بانکی - به طور عمده در عقود تملیکی - به کار رفته، برای طراحی و تدوین شاخص ربا پرداخته است (محقق، 1390: ص 80-57 عباس موسویان - از اعضای شورای پول و اعتبار بانک مرکزی ایران - در پژوهشی با عنوان «ارزیابی قراردادها و شیوه های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا، «تسهیلات بانکی را با بُعد فقهی - اقتصادی ارزیابی نموده و در این تحقیق، عدم هماهنگی عقود مشارکتی با بانک تخصصی را نتیجه گرفته است. اگرچه ایشان نمائی از موارد دهگانه نارسائی قانون بانکداری بدون ربا را در یک تحقیق کلی نیز ارائه داده و به این نتیجه رسیده که این قانون لازم به تجدید نظر است اما ظاهراً این نارسائی ها به ناقص بودن قانون و نه به ایراد شرعی آن اشاره دارد. اما در نوشتار پیش رو تطبیق فقهی و حقوقی تسهیلات بانکی ارائه شده و با بررسی چارچوب قانونی آن، تبیین کاملی از دو مانع شرعی در اجرای صحیح این عقود به

دست آمده است به این ترتیب که ظهور شبهات در انعقاد معامله بانکی را می توان در انتفای مالیت از اوراق اعتباری تجاری و نیز در اشتراط شرط ضمان عامل بر اصل و فرع سرمایه بانک عنوان و بررسی کرد.

قانون عملیات بانکی بدون ربا (بانکداری اسلامی)

با توجه به اهمیت ایدئولوژیکی بانک، این نهاد پولی، مالی و اعتباری به عنوان واسطه کلان اقتصادی نقش مهمی در مدیریت مالی یعنی چرخه درآمدها و گردش صحیح ثروت دنبال می نماید. این نهاد هم قابلیت توزیع صحیح منابع پولی در راستای بسیج وجوه و تعدیل توزیعی آن را دارد؛ نظیر آنچه که در حوزه نظری بانکداری اسلامی مطرح می شود و هم این امکان را دارد که با جریان نامشروع و نامتعادل اموال، اقتصاد جامعه را با فساد طبقاتی مواجه سازد؛ مانند آنچه که از بانکداری ربوی برگرفته از اندیشه لیبرالیسم غرب قابل اشاره است.

قابلیت نخست بانک در سیستم بانکی ایران بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا (یا قانون بانکداری اسلامی) مصوبه 1362 ه.ش (مطابق سال 1983 م) پی گیری شده که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در راستای تحول نظام بانکی و تطبیق آن با اصول و ضوابط اسلامی، مورد تأکید و تأیید مراجع دینی و مجریان اقتصادی قرار گرفته است (تاری و عزیزنژاد، 1390: ص 121).

در سال 1358 با تدوین و تصویب قانون اساسی، چارچوب کلی نظام جمهوری اسلامی به همراه مشخصات اقتصادی آن تبیین و ترسیم گردید و طبق دستورالعمل مقرر در اصل چهارم ق.ا مبنی بر وضع قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی و ... بر اساس موازین شرعی و با الهام از اصل 43 و 49 همان قانون در خصوص حرمت و ممنوعیت ربا و هر ثروت نامشروع، حذف ربا از عملیات بانکی در اولویت نخست قرار گرفت. نخستین گام در راستای حذف بهره براساس مصوبه 1358/10/3 شورای پول و اعتبار، تنها به کاهش نرخ بهره و تغییر نام آن به «حداکثر کارمزد دریافتی» و «حداقل سود تضمین شده» منتهی گردید و نرخ بهره در ستون دارائی بانک به حداکثر 4٪ کارمزد و در ستون بدهی بانک به صورت «حداقل سود تضمین شده»¹ تغییر شکل یافت. اما چون این تغییر نمی توانست ماهیت بانکداری قبل از انقلاب در ایران را تغییر دهد، مجلس قانونگذار طی تبصره 54 قانون بودجه سال 1360 دولت را موظف به انجام تحقیق و بررسی لازم در زمینه حذف ربا از نظام بانکی و اصلاح آن نمود. برای این منظور ابتدا موضوع در وزارت اقتصاد و دارایی و سپس در شورای پول و اعتبار، بررسی و کلیات و خطوط اصلی طرح، تهیه و برای کسب نظر به شورای نگهبان ارسال شد. این شورا طرح مزبور را تأیید نمود و در تاریخ 1361/2/15 لایحه قانونی تحت عنوان «حذف ربا و انطباق عملیات بانکی با موازین اسلامی» تهیه و تنظیم شد و در نهایت این قانون تحت عنوان «عملیات بانکی بدون ربا» در شهریور سال 1362 به تصویب رسید (هدایتی، 1374: ص 113).

اصل حرمت ربا ماهیت ربا

7 و در سپرده پس انداز معادل 18/2٪ در سپرده ثابت.¹

«ربا» اسم مصدر و به معنی انتفاع، فزونی و زیاده بر اصل مال است و از مصدر «رباء» حاصل می‌شود.^۲

ربا در معانی نام برده در آیات متعدد قرآن نیز آمده است. برای مثال در عبارت: «...اهْتَرْتَدِرُوا رَبَّتْ...»^۳ مراد از «رَبَّت» بالا آمدن زمین است که در اثر بارش باران به اهتزاز درآمده و هر گیاهی را می‌رویاند (قرشی، 48/3؛ طبرسی، 115/7 و طباطبائی، 345/14). واژه «ربوه» در عبارت «...إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ...»^۴ به سرزمین بلند گفته شده است (راغب، 39/2؛ طبرسی، 172/7 و طباطبائی، 35/15). نیز واژه «راییه» در عبارت «فَأَخَذَهُمْ أَخَذَةً رَابِيَةً...»^۵ به معنی زیادت بر شدت در عقوبت است (قرشی، 49/4 و ابن منظور، 305/14) در تفاسیر نیز به همین معنا آمده است (طباطبائی، 394/19؛ طبرسی، 517/10 و مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، 442/24).

اما اصطلاح فقهی ربا در تبیین اقسام آن و به این ترتیب می‌آید که ربا هر شرط صریح و یا ضمنی زیاده بر اصل سرمایه در قرارداد قرض و یا بیع است و در روایات به دو شاخه قرضی و معاوضی (معاملی) می‌آید (طوسی، تهذیب، 18/7) در ربای قرضی علاوه بر دریافت جنس یا پول به قرض داده شده، سودی بیش از مورد قرض نیز به نفع قرض دهنده شرط می‌گردد. سود می‌تواند علاوه بر این که از جنس مورد قرض باشد، هر نفعی را نیز شامل شود. اما ربای معاملی یا معاوضی آن است که در آن چیزی را به جنس خودش معاوضه و نه قرض دهد؛ مثلاً گندم به گندم و با شرط زیاده معاوضه گردد (مطهری، 270/20).

به تفصیل دیگر، ربای معاملی در معاوضه دو جنس متجانس به یکدیگر (در معامله پایاپای) انجام می‌شود. در این نوع ربا عوضین معامله از یک جنس اما یکی به هررتیبی از دیگری بیشتر می‌باشد؛ مثلاً اگر 10 کیلو گندم مرغوب را با 12 کیلو گندم - اگرچه متوسط باشد - خرید و فروش کند، ربا است. این نوع ربا در فرضی تحقق می‌یابد که جنس مکیل یا موزون را به همان جنس با شرط هر یک از انواع زیاده معاوضه نماید (خراسانی، شرح تبصره، 418/1).

امروزه معامله بانکی جهت نقل و انتقال حقوق طرفین نسبت به اموال چون با واسطه پول اعتباری - که از محدودات است - انجام می‌شود؛ بنابراین ربای معاوضی چندان محل بحث در معاوضات بانکی نیست برخلاف ربای قرضی که محل توجه بیشتری در معامله بانکی است.

الرباءُ مصدرٌ. ربا یربوا، و اسمُ المصدرِ منه الربا مقصوراً و هو بمعنى ما حصل من المصدر، أى نفس الانتفاع و المزيد من حيث هو. ... أن الربا 2 هو ما كان رابياً فى أموال الناس، بمعنى أن حصول الانتفاع الزيادة آتما يتحقق فيما بين أموال الناس لا فى ماله و تحت تصرفه. (مصطفوى، 37/4)

لَيْبَهَا الْمَاءُ اهْتَرَّتْ. وَ رَبَّتْ وَ أَتْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ؛ وَ زَمِينَ رَا أَدْرَ زَمِسْتَانِ | پُژمرده بینى، پس چون آب اباران | بر آن فرو فرستیم به 3 5/22 جنبش درآید و رشد کند و از هر گونه گیاه بهجت انگیز برویاند (حج،).

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ. ؛ عیسی و مادرش مریم را نشانه قدرت خود گردانیدیم و آن دو را در مکان 4 50/23 مستعدی و زمین مرتفعی که قرارگاه و آب جاری داشت ساکن کردیم (مؤمنون،).

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخَذَةً رَابِيَةً؛ و فرستاده پروردگارشان را نافرمانی کردند، و (خدا) آنان را به گرفتاری فزاینده گرفتار ساخت 5 10/69 [سختی عقوبتشان را زیاده و بیشتر نمود] (حاقه،).

تحقق ربای قرضی در فرضی است که یکی از دو طرف معامله بانکی به عنوان قرض دهنده بر طرف دیگر شرط نماید که چیزی اضافه بر مورد قرض برگرداند، خواه کم باشد یا زیاد، از همان جنس باشد یا جنس دیگر، اما اگر چنین شرطی در ضمن معامله نباشد و یا قرض دهنده به خود حق مطالبه مازاد بر اصل طلب را ندهد بلکه بدهکار از روی ملاحظات اخلاقی چیزی به آن اضافه نماید، مانعی ندارد.

ربای قرضی شرایط ربای معاملی را ندارد بلکه در این ربا تفاوتی میان موزون و مکیل و معدود نخواهد بود؛ خواه جنس وام با پیمان سنجیده شود، یا با وزن و یا با عدد. در واقع تنها رکن ربای قرضی شرط زیاده (منفعت) در ضمن ع قد قرض است که می تواند هر یک از مورد های ذیل را شامل شود:

1- زیاده عینی؛ مانند: قرض یک میلیون وجه نقد در قبال یک میلیون دویست هزار وجه اقساطی؛

2- زیاده وصفی؛ مانند: قرض صد درهم شکسته به شرط پرداخت صد درهم صحیح؛

3- زیاده عملی؛ مانند: قرض به شرط زراعت در زمین قرض دهنده؛

4- زیاده نفعی؛ مانند: قرض به شرط تجارت تبرعی برای قرض دهنده؛

5- زیاده انتفاعی؛ مانند: قرض به شرط جواز انتفاع از فلان ملک مدیون.

بررسی فقهی بهره و ربا

پس از بررسی و کشف ماهیت سپرده ها در بانک سنتی به این نتیجه رسیدیم که ماهیت سپرده ها در بانک سنتی، غرض و بهره در مقابل آنها ربا و حرام است؛ بنابراین الگوی جدیدی با استفاده از عقود شرعی، طراحی و معرفی کردیم. برخی از متفکرین مسلمان سعی کرده اند بین بهره بانک های امروزی و ربای متداول در زمان نزول آیات تفاوت قایل شده بهره های بانکی را از دایره شمول ربای حرام خارج کنند. در اینجا به بررسی ماهیت و دایره شمول ربای حرام پرداخته شبّهات وارده را مطرح و سپس آن ها را رد خواهیم کرد.

دایره شمول دلایل حرمت ربا

یکی از مسائل مهم اسلامی تحریم نمودن ربامیباشد و در آیات و روایات به آن اشاره شده است. بسیاری از فقهای دلایل سه گانه و برخی از فقها عقل را نیز یکی از دلایل تحریم ربا به حساب آورده اند. بنابراین ادله اربعه (قرآن و سنّت و اجماع و دلیل عقل) بر تحریم رباخواری و اهمیت این گناه بزرگ گواهی میدهد لفظ ربا در دوازده آیه از آیات قرآن آمده است که حداقل از هفت آیه به روشنی تحریم ربا استفاده می شود. ربا بر دو نوع است ربای قرضی و ربای معاملی که ربای قرضی اهمیت بیشتری دارد و بحث ما نیز تنها با ربای قرضی در ارتباط است.

فقه قدیم و سنتی

فقهی بودن تمدن اسلامی به دلیل اصل قرار دادن فقه در امور آن می‌باشد در تمدن اسلامی دانش‌های عقل بنیان در زمینه‌های علمی رشد کافی نداشتند و توجه اصلی به فقه سنتی بود که اساره به ایده‌ها و دیدگاه‌های پیشگامان سنتی داشت و درکی نسبت به عصر جدید ندارد.

هدف فقه تلاش برای ساختن دوباره‌ی زندگی طبق شرایط گذشته می‌باشد و توجهی به کلمات و مبانی کنونی دینی در دنیای امروز ندارد.

در فقه سنتی کلیاتی همچون خوبی، بدی، عدالت و ... مورد اجرا قرار گرفته و به عقل توجهی نمی‌شود و به نتیجه‌ی بر خلاف نشانه‌های خود میرسد. از انجایی که فقه سنتی در خلاف با حقوق بشر می‌باشد، پس تاسیس نظامی که به مردم اهمیت ویژه‌ای بدهد در آن امکان پذیر نیست. یک فقیه باید در محدوده‌های قرآن، عقل، احکام و سنت در حیطه‌ی فقه تحلیل و صحبت کند و علما کتاب جامعی همچون قرآن را کامل میدانستند و تنها راجع به دلالت آن صحبت میکردند.^۶

در فقه سنتی، در مورد ربا، بحث تورم، تعریف پول و ... به شکلی که امروزه در نظام بانکداری مطرح است، وجود ندارد. در کتب فقهی قدما نیز این مسایل با تعریف جدیدی که امروز از پول و بانکداری می‌شود، بحث نشده است که در آن صورت مصادیق ربا هم مختلف می‌شود. به همین دلیل است که در حال حاضر برخی سود سپرده‌های بانکی در نظام بانکداری فعلی را مصادق ربا می‌دانند و برخی دیگر معتقدند مصادق ربا تلقی نمی‌شود. این اختلاف‌ها ناشی از تعاریف مختلف در فقه سنتی و حقوق جدید است و نمونه‌های دیگری هم دارد.

فقه جدید و پویا

رویکرد نگرشی فقه جدید از جنبه‌های مکانی و زمانی و علوم جدید به شرایط موجود می‌باشد و دربرابر جامعه‌ی کنونی به علت ظاهر بینی و قشر بینی و توجه به روح و حیانی منعطف می‌باشد.

فقه پویا توانایی جداسازی عرضیات و ذات دین از یکدیگر می‌باشد. گوهر دین برخلاف پوسته‌ی دینی از شمولات مرور زمان نمی‌باشند. در گذشته از ذات دین تحت عناوین عقل، مال، دین، نفس و عرض یادآوری میکردند. در نتیجه تمرکز فقه پویا بر مقصد‌های شریعت می‌باشد. فقه پویا در برابر فقه سنتی به کار رفته، اصطلاحی جدید می‌باشد که پس از انقلاب مطرح شد و تعریف روشنی ندارد. برخی اظهار دارند: سنتی یا پویا بودن، به تعبیر دیگر منظور بودن، خاصیت‌های فقه و توجه است... در نتیجه پویایی به معنای فعالیت و پاسخگویی اجتهاد سنتی است... معنای اصطلاح پویایی فقه یعنی اهمیت اشراف فقیه قسمت‌های مختلف موضوعات و استنباط احکام شرعی توسط عناصر علمی از منابع معتبر است فقه پویا به معنی فقه حکومتی نیست، بلکه میان آن دو تناسب، عموم از وجه است. چون فقه پویا پاسخگویی به مسائل جدید را بر عهده دارد، با نگاه فردی یا جمعی به

(دانش فقه به مثابه بنیاد روش شناختی، بولتن مرجع فلسفه فقه، تهران: سازمان فرهنگ و ارتباطات، ص ۱۳۷۶ محمد عابد الجابری، (۶)

این مسائل؛ برخی از مفسران در زمینه فقه پویا تصریح کرده اند که تمامی فقهای امامیه همینطور بودند و به مسائل جدید پاسخ داده اند. فقه پویا فقهی براساس تشخیص مصادیق خارجی و تعاریف جدید از مفاهیم اقتصادی است. این موضوع یکی از مصادیق همان ملاحظه شرایط زمان و مکان است.^۷

حوزه فقهی و احکام بانکداری در اسلام

از طریق منابع دینی، احکام ثابت را استخراج میکنند. با این اوصاف، پرسش چگونگی تشخیص ثابت یا موقت بودن یک حکم با استفاده از کلام های پیامبر و دستورات اسلام و امامان چیست؟ مطالعه ی شریعت، بهترین روش برای تشخیص ثابت یا موقت بودن حکم است. اگر حکمی با مشورت با پیامبر و امامان در خصوص واقعه ی خاصی صادر گردد، قطعی بوده و اگر ناظر بر روابط میان انسان ها باشد، دائمی نیز خواهد بود. در نتیجه هر حکمی که توسط پیامبران و امامان صادر گردیده است ثابت و دائم میباشد و در صورت تردید باید زمان و مکان صدور حکم مورد مطالعه قرار گیرد. اصل این مقاله در باره ی اثبات همین موضوع میباشد.

حال با پنج جز از احکام ثابت در زمینه ی بانکداری اسلامی مورد بررسی قرار داده و ازین احکام با نام احکام بانکداری ذکر نشده؛ بلکه احکام ثابت حوزه معاملات مالی هستند.

محور های ۵ گانه در زمینه ی بانکداری مورد بررسی قرار میگیرند و این احکام در اسلام تحت عنوان بانکداری استفاده نشده اند بلکه احکامی در زمینه ی مالی میباشد که شامل بانکداری اسلامی نیز میشوند.

نظرات جدید در بانکداری اسلامی

در قرن اخیر متفکران در پی انتخاب راهی هستند که عدم زیرپا گذاشتن موانع شرعی را دارا باشد و توانایی پاسخگویی به ضرورات نظام اجتماعی را پاسخ دهد زیرا در این دوره بانکداری امری مهم و گسترش آن ضروری است.

بانکداری در اسلام طبق نظرات زیر ارائه میشود:

(«ابعاد سیاستی بانکداری بدون ربا» یادداشت چاپ شده در درگاه بانکداری اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی به 1392 نیلی، فرهاد) ⁷
WWW.MBRI.IR: نشانی

الف) نظریه ی رفع مشکل هزینه‌های دفتری

عدم دریافت هیچگونه پاداشی در مقابل پرداخت وام که این راه حل از نظر متفکران اسلامی تنها شیوه ی اسلامی سازی بانک ها است.

به عقیده ی این متفکران پول هیچ ارزش ذخیره ای ندارد و بیان داشته‌اند که "تنها استفاده از پول باید در جهت خرید کالا های مورد نیاز باشد و از نظر نفس بی ارزش میباشد و طبق این نظریه نباید پاداشی در مقابل وام گرفته شود."

نظر اقبال قریشی در این باره : "بهره در واقع چیزی است که به علاوه ی پس اندازمان در بانک شامل حال ما میشود."

با تغییرات زیر، هر بانکی توانایی فعالیت در حکومت اسلامی را داراست:

الف- بهره ای برای سپرده گذاری ها در نظر نگیرد.

ب- هیچگونه بهره ای از مشتریان دریافت نکرده و دولت موظف به پرداخت هزینه هایی که اداری میباشند هست.

شاهد تکیه ی افراد زیادی به قرض الحسنه در اسلام میباشیم ولی جز در مورد های ضروری، این روش قابل اجرا نبوده و در غیر این صورت نظام سوسیالیستی خواهد بود.^۸

ب) نظریه ی متعادل نگه داشتن منابع استقراضی

برقراری تعادل میان عرضه ی منابع قابل استقراض و تقاضای آ از سوی برخی متفکرین با ازبین بردن تحریف بانک ها در جهت جداسازی مفاهیم بهره و ریا صورت میگیرد

ج) نظریه ی مشترک بودن در بانک داری اسلامی

راه حل سوم متفکران برای پیشگیری از شباهت میان معاملات دارای ربا و معاملات بدون وجود ربا در مقابله با آن بر منای مشارک سرمایه گذار و سپرده گذار در خصوص زیان و سود پیشنهاد نموده اند. محمد صدیقی که برخی

^۸ تحلیل مقایسه ای ریسک اعتباری در بانکداری اسلامی و بانکداری متداول تحقیقات مالی اسلامی : پاییز و ۱۳۹۰ آقابایی محمدابراهیم))
۱۵ تا صفحه ۸۹؛ از صفحه ۱ پایانی ۱ شماره ۱، دوره ۱۳۹۰ زمستان

عقود کاربردی را نیز حرام اعلام کرده بیان دارد: "به منظور حرام بودم بهره، بهتر است که ان از روش های بانکی حذف گردد، زیرا در هر صورت حتی با مجوز نیز حرام خواهد بود. ازین راه بانکداری از تحریفات درونی در امان خواهد ماند. از نظر برخی دیگر از متفکران، روش شراکت داشتن در زیان و سود برای افرادی که علاقمند به بیع میباشند ارائه نموده اند. اظهارات ضیاع الدین احمد در این باره اینگونه است: "با توجه به اهداف اقتصادی و اجتماعی، امتیاز بزرگ بانکداری اسلامی که آن را متمایز از دیگر بانکداری ها میکند، مشارکت طرفین در زیان و سود میباشد و نرخ ثابتی برای سرمایه در نظر گرفته نمیشود."

این دلیل نیز بر اقتصاد دانان تاثیر گذاشته و آنان نیز به روش های مشارکتی توجه بیشتری دارند.

د) نظریه ی حذف ربا

در عملکرد نظر های مختلف در بانکداری، همانند شراکت آنها در یک مجموعه تحت عنوان حذف ربا میباشد. متفکران بحث های متعددی در باره ی روش های جایگزینی ربا انجام داده اند و شهید صدر و شهید مطهری و بسیاری دیگر از متفکران جهت های مختلف را بررسی نموده اند.^۹

شاخه دیگری در فقه شیعه که بعضاً تحت عنوان «فقه پویا» از آن یاد میشود، معتقد است مقتضیات جامعه و اقتصاد عصر حاضر با شرایط صدر اسلام تفاوت دارد و به همین دلیل، نیاز به بازنگری در برخی از مفاهیم و مصادیق مطرح شده در فقه قدیم وجود دارد. به عنوان مثال در خصوص نرخ تورم و ضرورت الحاق آن به قرض بدون ربا، حامیان فقه پویا اظهار میکنند که جبران کاهش قدرت خرید پول قرض داده شده تا مرز نرخ تورم جاری کشور (که در اصطلاح فقهی گاهی به این مرز تورم، «حد شکست پول» گفته میشود)، نه تنها برای قرض گیرنده مشروع است، که بعضاً واجب نیز عنوان شده است. بر اساس این دیدگاه، وامگیرنده باید قرض خود رادقیقاً معادل با قدرت خرید اولیه آن، نه بیشتر و نه کمتر، ادا کند. چرا که پرداخت کمتر، «اضرار به غیر» را به همراه دارد و پرداخت بیشتر نیز به معنای «منفعت در قرض» یا همان «ربا» است.

31 (شماره) 8، دوره 1381، جهانی شدن بانکداری و ضرورت های ناشی از آن در بانکداری ایرانمهر و آبان 1385 میرجلیلی سیدحسین))⁹
70 تا صفحه 49 اقتصاد (از صفحه

طبق نظر فقیهان، مشکلات در بانکداری بدون ربا به علت در نظر گرفتن اصول تسهیلات و روابط بانک به حداقل رسیده است و ارتباطی منطقی بین آنها وجود دارد و آنها تحت عنوان شریو یکدیگر، در سرمایه گذاری شرکت دارند. این روش باعث میشود که سیستم بانکداری اسلامی در جهان بهترین باشد. ریسک سرمایه گذاری در این روش تنها توسط بانک ها متحمل نمیشود و از سود و ضرر بدست آمده به صورت متعادل میان بانک و سرمایه گذار تقسیم میگردد.

- 1- محرابی- لیلا- ۱۳۹۱، «بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی: نمونه کشور مالزی»، پژوهشی ۶- تهران- پژوهشکده پولی- قابل دستیابی در تارنما
 - 2- معصومی- نیا- غلامعلی- ۱۳۹۱- «بررسی اقتصادی تامین مالی مشارکت»- فصلنامه اسلامی- شماره ۳۵
 - 3- موسویان- سیدعباس- و میسمی- ۱۳۹۳- «نظارت بر بانکها و موسسات مالی اسلامی»- تهران- پژوهشکده بانکی
 - 4- نظرپور- محمدنقی- یوسفی- محمدرضا- سجادی- سیدمحسن- ۱۳۹۱- «عقد تورق در تامین نقدینگی از نظر فقهای»- فقه اهل بیت- شماره ۶۹
 - 5- نظرپور- محمدنقی- یوسفی- محمدرضا- ۱۳۸۹- «بررسی کاربردی عقد ورق در بانکداری»- فصلنامه اقتصاد اسلامی- شماره ۳۹.
- قرآن کریم
- 6- امامی- حسن- مدنی (6 جلد)- ایران/تهران- اسلامیه- بی تا
 - 7- امیدی- مجتبی- بانکی 2 (1 جلد)- ایران/تهران- بانک ملی- چاپ سوم- پاییز 1386
 - 4- انصاری- مرتضی- صیغ العقود و الإیقات- ایران/قم- اندیشه اسلامی- چاپ اول- 1421
 - 8- بابایی- احمد علی- برگزیده تفسیر نمونه- ایران/تهران- دارالکتب الاسلامیه- چاپ 13- 1382
 - 9- بروجرى- حسین- منابع فقه- مترجم- مهدی حسینیان- ایران/تهران- فرهنگ سبز- چاپ اول- 1429
 - 10- بهجت- محمد تقی- استفتاءات (4 جلد)- ایران/قم- دفتر حضرت بهجت- چاپ اول- 1428
 - 11- بجنوردی- محمد- قواعد فقهیه (2 جلد)- ایران/تهران- موسسه عروج- چاپ سوم
 - 12- تارى- فتح الله و صمد عزیزنژاد- بانکداری اسلامی- ایران/تهران- مجلس شورای اسلامی- چاپ اول- 1390
 - 13- حسینی- محمد حسین- انوار درخشان- محقق- محمدباقر- ایران/تهران- کتابفروشی لطفی- چاپ اول- 1404
 - 14- خراسانی- محمود بن عبد السلام- ادوار فقه (3 جلد)؛ ایران/تهران؛ تهران، چاپ 5، 1417 ه. ق.
 - 15- خراسانی- علی محمدی- تبصره المتعلمین- بی جا- بی تا
 - 16- زنجانی- عباس علی- فقه سیاسی- ایران/تهران- امیرکبیر- چاپ چهارم- 1421

- 17- ستوده- رضا- ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن (27 جلد)- ایران/تهران- فراهانی- چاپ اول- 1360 ش-
- 18- شاهرودی- محمود هاشمی- فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت - ایران/قم- دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت- چاپ اول
- 19- شعرانی- ابوالحسن- تبصره المتعلمین مترجم فقه فارسی- ایران/تهران- منشورات اسلامیة- چاپ پنجم
- 20- طالقانی- محمود- پرتوی از قرآن (6 جلد)- ایران/تهران- شرکت سهامی انتشار- چاپ چهارم- 1362
- 21- عقیلی کرمانی- مدیریت ریسک در بانکداری سنتی در برابر بانکداری بدون ربا- ایران/تهران- مجموعه مقالات سیزدهمین همایش بانکداری - موسسه عالی بانکداری- 1381
- 22- قانون عملیات بانکی بدون ربا - ایران/تهران- بانک مرکزی جمهوری اسلامی- 1371
- 23- قرائتی- محسن- تفسیر نور - ایران/تهران- مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن- چاپ 11
- 24- قرشی- علی اکبر- قاموس قرآن (7 جلد)- ایران/تهران- دار الکتب الإسلامیه
- 25- محقق داماد- مصطفی- قواعد فقه (4 جلد)- ایران/تهران- علوم اسلامی- چاپ دوازدهم- 1383
- 26- مصطفوی- حسن- تفسیر روشن (16 جلد)- ایران/تهران- نشر کتاب- چاپ اول، 1380